

“Els que no tornen”: les arrels de la família Bou Galí de Corozal (Puerto Rico) a Lloret de Mar

Laurie M. Deredita

Bibliotecària jubilada. New London. Connecticut

Al Museu del Mar de Lloret de Mar es poden llegir les paraules següents:

Els que tornen amb diners són anomenats americanos.

Els que tornen sense res no tenen nom.

Els que no tornen tampoc.

En aquest article vull explicar la història de dos joves lloretencs, Jaume Bou Prat i Pere Galí Carreras, avantpassats meus, que a mitjan dècada de 1830 es van acomiadar dels seus parents i amics a Lloret de Mar, i van fer el llarg viatge en vaixell de vela a través de l'oceà Atlàntic amb destinació a Puerto Rico. Jaume Bou Prat i Pere Galí Carreras es van ajuntar amb parents ja establerts a Puerto Rico. Tots dos van morir a Corozal, cinquanta anys després, havent prosperat i esdevingut caps de famílies grans. El 1868 totes dues famílies es van unir quan els seus fills Jaime Bou de la Torre i Amalia Galí Suárez, els pares del meu avi Juan Bou Galí, es van casar a Corozal. “Els que no tornen” sí que tenen noms i una història per explicar.

A principis del segle XIX, Espanya va perdre gairebé tot el seu gran imperi sud-americà. La *Real Cédula de Gracias* de 1815 va ser una temptativa per conservar la seva petita colònia a Puerto Rico; de totes maneres, va facilitar el comerç i va estimular l'emigració d'espanyols a l'illa i va tenir conseqüències demogràfiques, econòmiques i genealògiques importants. Segons Estela Cifre de Loubriel, historiadora de la immigració porto-riquenya, fins llavors “*Puerto Rico llevó una vida vegetativa, pobre y mísera*”¹. Però després de 1815 molts espanyols van fer el viatge a Puerto Rico i al cap d'un segle la població a l'illa va passar de 163.000 habitants a més d'un milió. Pel que fa a la política, la llei va ser molt eficaç perquè a Puerto Rico mai no es va desenvolupar un moviment independentista gaire fort i formà part de l'imperi espanyol fins a la invasió dels nord-americans el 1898.

Molts catalans ja havien viatjat al Nou Món com a mariners quan la *Real Cédula de Gracias* de 1778 va obrir els seus ports al comerç. Els comerciants catalans van establir negocis i xarxes comercials a Montevideo, Buenos Aires, Xile i el Carib. El fullet *Ruta dels indians de Lloret*, publicat per l'Ajuntament de Lloret de Mar, diu que “entre 1800 i 1840 molts habitants de Lloret es van embarcar rumb a Amèrica, la majoria d'ells fills de les famílies més pobres de la població, amb el desig de fer fortuna al Nou Món”. Segons Cifre de Loubriel, entre els immigrants a Puerto Rico n'hi havia més de 980 de la província de Girona, fins a 111 de Blanes i 50 de Lloret, la majoria solters i “*la inmensa mayoría de los inmigrantes permaneció en la isla*”.² Però també afegeix Cifre de Loubriel: “*Raro es el catalán que salga a la aventura: todos salían del puerto de Barcelona, de*

Jaime Bou de la Torre i Amalia Galí Suárez.

Puerto Rico. Data: 1868.

Procedència: Ginette Barrett

*Cádiz, o Santander con destino a una ocupación. El “seny” catalán ya se ponía de manifiesto.”*³

Un benefici important de la cèdula de 1815 va ser l'oferta de terra de franc als nous colons. Molts dels immigrants catalans es van establir a la regió muntanyosa i remota de l'interior de Puerto Rico on hi havia pocs habitants però molta terra i més oportunitats econòmiques que a les zones de la costa ja poblades pels colonitzadors anteriors. Va ser durant aquest període que Francesc Bou Arnijas, nascut a Blanes, cosí germà de Jaume Bou Prat, també va emigrar a Puerto Rico. Conegut a l'illa com Bou Arnillas, es va casar a Caguas amb la criolla Dolores Arroyo abans de traslladar-se a Barros, un poble de l'interior. A la dècada de 1840, el seu cosí Jaume Bou Prat també es va establir a Barros on es va casar amb la criolla Luisa de la Torre Rivera amb qui va tenir vuit fills. Allà tenia una “*tienda mixta*” i “*una casa de madera*”; el 1848 els cosins Francesc Bou Arnillas i Jaume Bou Prat eren els propietaris més rics de Barros.⁴

Amb terra gratuïta i la immunitat d'impostos durant quinze anys, els immigrants catalans es van establir com a agricultors gairebé sempre amb interessos comercials. Hi ha evidència que Jaume Bou va fer viatges a Nova Orleans

¹ *La inmigración a Puerto Rico durante el siglo XIX*. San Juan, 1964, p. 13.

² *Ibid.*, p. LXXXI.

³ *Ibid.*, p. LXXIX.

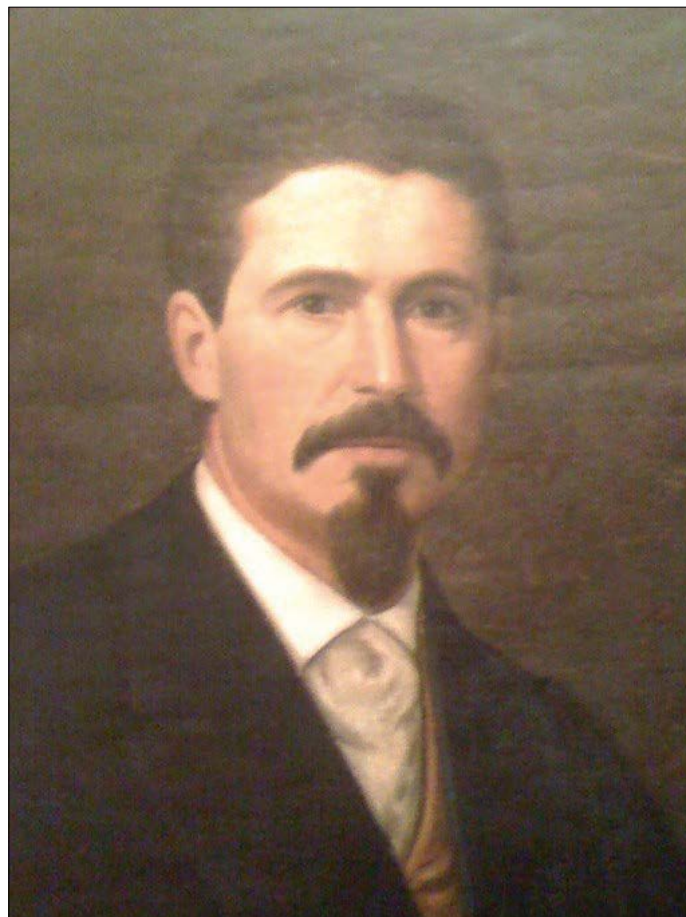
⁴ ARROYO VIVAS, Pedro (1945). *Las crónicas de Barros*. San Juan. P. 56.

i a Santo Tomás. Pere Galí també va ser comerciant. Però l'agricultura demana molt d'esforç humà, així que un altre "benefici" de la cèdula de 1815 va ser molt important: la possibilitat d'importar esclaus negres, i amb cada esclau l'oportunitat de tenir encara més terra gratuïta. Així que anys després, en el Cens d'Esclaus de 1870, Jaume Bou es troba a la llista com a amo de vint esclaus i Pere Galí d'un. Els amos van rebre 35 milions de pessetes del govern per cadascun dels seus esclaus quan van ser emancipats el 1873 i, a més, els esclaus van haver de treballar tres anys més.⁵

Jaume Bou Prat va néixer a Lloret entre els anys 1810 i 1820. No se sap la data exacta perquè molts dels registres parroquials de Lloret van ser destruïts. Però els padrons de Lloret de Mar donen testimoni dels seus primers anys⁶. Apareix el nom de "Jayme estudiant" per primera vegada en el padró de 1832, que vivia al carrer de les Donzelles, núm. 14, la casa del seu pare, Iscle Bou Vergès, ferrer. Iscle va néixer a Vidreres, fill d'Agustí Bou Tosas, "pagès"⁷. Sabem que abans de traslladar-se a Lloret Iscle va passar uns anys a Barcelona on es va casar amb Caterina Prat Vives⁸. Dos dels germans d'Iscle, Agustí (sastre) i Francesc (negociant), es van establir a Blanes. L'any 1832 Iscle tenia 62 anys; era vidu i resident a Lloret des de feia vint anys. En el padró de 1837 no apareix el nom d'Iscle –potser ja era mort– ni el de Jaume –probablement establert ja a Puerto Rico.

També apareixen en el padró de 1832 els noms del fill gran d'Iscle Bou, Elies Bou Prat, la seva dona Rosa Garriga Monter i els seus fills de cognom Bou Garriga, que tots vivien a la casa i taller del carrer de les Donzelles, núm. 14. Trenta anys després, en el padró de 1868, Elies i Rosa vivien encara a la mateixa casa però els tres fills, Elies, Salvador i Narcís, eren "a Amèrica". Com el seu pare, Elies Bou produïa claus per a les drassanes. Agustí Maria Vilà i Galí va escriure un article, "Can Nan Patró", sobre aquesta família.⁹ Però en la dècada de 1860 la indústria marítima a Lloret estava en decadència i potser va ser per això que Elies devia enviar els seus fills a les *amèriques*. Elies Bou Garriga es va establir a Barros (avui anomenat Orocovis), on es va casar amb Dolors Bou Arroyo, la filla del seu cosí de Blanes, Francesc Bou Arnillas, amb qui va tenir vuit fills. Elies Bou va ser negociant i dues vegades alcalde de Barros.

Si els Bou, amb les seves arrels a Vidreres i Barcelona, van ser més aviat forasters, la família de Pere Galí Carreras té un llarg llinatge a Lloret de Mar. Pere Galí Carreras va ser el fill de Joan Galí Domènech, mariner i fill de mariner, i de Maria Gaietana Carreras Botet, filla del patró mariner Romà Carreras Massià i néta d'Antoni Botet Rosalt, patró mariner i comerciant. Maria Gaietana va ser també la germana de Romà Carreras Botet, patró mariner, que va fer viatges a Puerto Rico en els anys 1830 i 1832 amb

Elias Bou Garriga.
Puerto Rico. Data: ca 1880.
Procedència: Elias Bou Prieto

la seva goleta La Rosa¹⁰. Potser el jove Pere va viatjar al Carib amb el seu oncle. De totes maneres, pels vincles de sang i de matrimoni, Pere Galí Carreras va estar emparentat amb moltes de les famílies marítimes de Lloret: els Macià, Mataró, Garriga, Conill, Durall, Saragossa, Gros, Parés, Sala, Rosalt, Botet, Bavi, etc.¹¹

Als documents que es conserven a Lloret de Mar, el nom de Pere Galí es troba per primera vegada en el padró de 1824: un nen petit que viu a casa dels seus pares al carrer de l'Areny, i després en el padró de 1837 amb la nota que està vivint a Puerto Rico. Al llibre *Historia de Corozal* hi ha la següent notícia: "D. Pedro Galí Corona [sic], hijo de D. Juan i Doña Cayetana, natural de Llovet-Catalunya [sic] que en 12 agosto 1848 contrajo matrimonio con Doña María Antonia Suárez, fueron testigos D. José Galí y D. Salvador Zaragoza."¹² És molt probable que aquests dos testimonis fossin el seu germà Josep Galí Carreras i el seu cosí Salvador Saragossa Carreras, ambdós comerciants.

Pere Galí i María Antonia Suárez Suárez van tenir onze fills, dels quals dues, Amalia i després la seva germana menor María Petrona, es van casar amb Jaime Bou de la Torre, fill de Jaume Bou Prat. A Corozal, en Pere va ser agricultor,

5 Al Portal d'Arxius Espanyols (PARES) es conserva un document concedint l'emancipació voluntària a Eusebio, esclau de Jaume Bou al 1872. ES.28079. AHN / 2.3.1.15.6 // ULTRAMAR, 5100, exp. 98.

6 Els padrons es troben entre els recursos històrics valuosos oferts en línia gratuïtament al públic pel Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar.

7 Podeu consultar gratis els registres parroquials dels pobles de Girona en el lloc genealògic Family Search de l'església mormona www.familysearch.org.

8 L'Arxiu de la Catedral conserva els llibres de Esposalles que documenten els matrimonis de l'antic bisbat de Barcelona entre 1451 i 1905. També vaig consultar els documents de baptisme i matrimoni a l'Arxiu de l'església parroquial Sants Just i Pastor.

9 *Lloret Gaceta*, 07/07/1996, p. 14-15. En un número posterior, l'autor corregeix el cognom de Bou Arnillas per Bou Prat.

10 VILA I GALÍ, Agustí M. (1992). *La marina mercant de Lloret de Mar, segles XVIII i XIX*. Ajuntament de Lloret de Mar, p. 183.

11 Les famílies de mariners de Lloret eren molt endogàmiques. Molts es van casar entre cosins. Així que els documents de les *Dispenses matrimoniales* de l'Arxiu Diocesà de Girona <http://www.arxiuadg.org/> ofereixen un tresor de detalls genealògics sobre els lloretencs.

12 RODRÍGUEZ FRAIZ, Antonio (1966). *Historia de Corozal*. P. 239.

Juan Bou Galí i la seva esposa Maria Nieves Suárez.
Corozal, Puerto Rico. Data: ca 1900.

Procedència: Laurie Deredita

Dr. Acislo Bou de la Torre.
Barcelona. Data: 1922.

Procedència: Laurie Deredita

comerciant i jutge municipal. La seva última compareixença en els documents de Lloret va ser el 1889, quan s'esmenta entre els fills supervivents en l'acta de defunció de la seva mare, que va morir a l'edat de 97 anys a la casa número 19 del carrer dels Amics¹³. Pere va morir a Corozal l'any següent. El seu compatriota Jaume Bou probablement va morir durant la dècada de 1890 tot i que no he pogut trobar cap document que em donés la data exacta. Els documents històrics de Puerto Rico tampoc es van conservar gaire bé.

Pel que sembla, ni Jaume Bou Prat ni Pere Galí Carreres van tornar a Lloret de Mar, tot i que no es pot dir amb certesa perquè no hi ha gaires documents d'aquesta època. Se sap que altres parents seus sí que van tornar. L'oncle Manuel Carreras Botet, per exemple, va ser comerciant a Puerto Rico abans de tornar a Lloret de Mar on es va casar en 1872 a l'edat de 52 anys amb Concepció Casanovas Massià, una jove de 24 anys (són els besavis del Dr. Manuel Bernat Carreras). També hi ha el cas de Josep Masbernat Galí, nascut a Lloret el 1848, que segons el padró de 1868 estava a Corozal. Va ser el nebot de Pere Galí Carreras, fill de la germana Dolors i el seu primer marit, Josep Masbernat Genoyer, que havia mort a Corozal l'any 1855¹⁴. Josep Masbernat Galí va ser negociant i propietari d'un balneari

¹³ L'acta de defunció de Maria Cayetana Carreras Botet es va trobar entre els documents demogràfics civils de l'Ajuntament de Lloret de Mar amb l'ajuda d'Arseni Frigola Bosch.

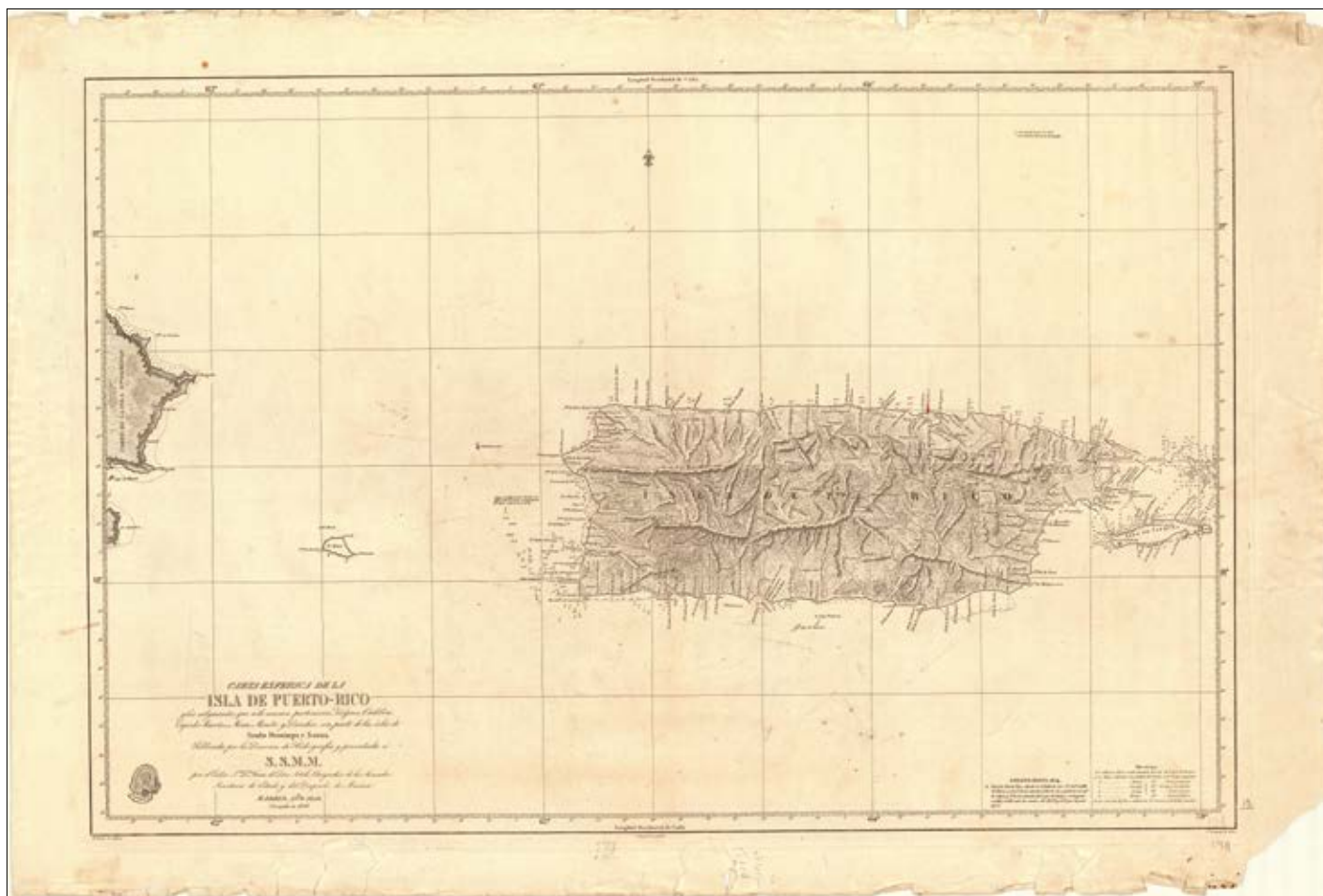
¹⁴ El document de la mort de Josep Masbernat Genoyer, mariner de la Bisbal, es troba en els registres de les *Dispenses matrimoniales* de Girona, a una pàgina de la petició de la seva vídua del 1857 per casar-se amb el seu cunyat, Francisco Juncà Parès, també vidu.

a Coamo. Durant la dècada de 1890 va tornar diverses vegades a Lloret amb la seva dona, Josefa Arroyo Santana, una familiar de la família Bou. Les pàgines socials del diari *El Distrito Farnense* parlen amb entusiasme de les festes que van donar.¹⁵ A Puerto Rico Josep Masbernat va ser un cavaller tinent al patriòtic Institut de Voluntaris de Coamo i li devien venir com un xoc les notícies de la invasió nord-americana a 1898 durant una de les seves visites a Espanya. No obstant això, va tornar a l'illa i va morir allí el 1921, on el seu nom apareix en els documents del *Census* nord-americà de 1910 i de 1920 com a ciutadà espanyol.¹⁶

Tot i que els dos immigrants no havien aconseguit les grans riqueses dels cèlebres indians, és cert que van arribar a ser homes importants i que assoliren la prosperitat econòmica. Els seus descendents eren vinculats per sang i matrimoni amb la classe dirigent de l'illa. A les seves finques de les muntanyes van conrear cafè, tabac, sucre i "fruits menors". Jaume Bou Prat va ser alcalde de Corozal, una posició

¹⁵ Diverses pàgines entre 1893 i 1898. La secció "Premsa" dels documents en línia de l'Arxiu de l'Ajuntament és una altra font d'informació inestimable per als investigadors genealògics.

¹⁶ El *Census* dels Estats Units surt cada deu anys. Les imatges originals es poden veure en els llocs genealògics www.ancestry.com i www.familysearch.org.

Carta esférica de la isla de Puerto Rico. Any 1848.

Procedència: SAMLM. Fons Joan Domènech. ST. 092.012.013

que també van ocupar els seus fills i alguns dels seus néts Bou Galí fins a la dècada de 1920. Avui *la Calle Bou* és el carrer principal i els nens s'eduquen a *la Escuela Manuel Bou Galí*. Es pot visitar al *Centro Histórico Turístico de Corozal*, una restauració de la casa i molí de Genaro Bou Galí. Entre els descendents hi ha molts metges, com Asisclo Bou de la Torre, que es va educar a Barcelona i va tornar el 1888 a Corozal amb una dona catalana. També hi va haver comerciants, farmacèutics, advocats, etc., a més de continuar la tradició agrícola. Els Bou i els Galí van crear famílies grans. Com els seus avantpassats i parents a Lloret, es van casar entre si, i amb espanyols i amb els fills de “peninsulars”.

El 1898 els descendents de Jaume Bou i Pere Galí es van acomodar a l'ocupació nord-americana i es van aprofitar de les noves oportunitats. Pel que fa als Bou i als Galí, tinc la impressió que era gent de caràcter pràctic i realista. Jaime Bou de la Torre va ser elegit a la primera *corporación municipal* després de la invasió. I en comptes d'enviar els fills a Espanya per educar-se, els van enviar als Estats Units. Però durant el segle XX, la base agrícola de Puerto Rico va disminuir sense reemplaçar-la per la indústria. Els agricultors hisendats com els Bou Galí, abans relativament rics i poderosos, no podien mantenir la seva posició, sobretot amb tants fills.

La Llei Jones de 1916 del Congrés nord-americà va comportar greus conseqüències per a Puerto Rico, com la Reial Cèdula de 1815. Va concedir la ciutadania americana als porto-riquenys, obrint als illencs una nova possibilitat d'emigració per buscar oportunitats econòmiques. La relació de Puerto Rico amb els Estats Units com a estat lliure associat és ambigua –ni colònia ni estat, més aviat una mena de fillastra– i l'èxode dels porto-riquenys al continent continua cent anys després. Va haver-hi -i hi ha- molta pobresa a l'illa. Així que l'any 1929, després del desastrós huracà San Felipe, la meua àvia Maria Nieves Suárez, vídua de Juan Bou Galí, va vendre la finca a Corozal i va sortir de San Juan en el vapor *Coamo*. Va ser acompanyada pels seus fills joves, entre ells la meua mare Gloria Bou Nieves, i es va ajuntar amb alguns dels seus fills més grans ja establerts a Nova York, on anaren a crear famílies que tindrien arrels en dues cultures molt diferents.

N.T. Aquest article ha estat escrit originàriament en llengua castellana. Per a la traducció dels noms dels personatges s'ha optat per catalanitzar els que eren nascuts a Catalunya, i per mantenir la nominació castellana en els personatges que ja haguessin nascut a l'illa de Puerto Rico. ■